

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เด็กวัยเรียน เป็นวัยที่เด็กมีการพัฒนาความสามารถในด้านต่างๆ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ในการปรับตัวให้เข้ากับสังคม โดยเฉพาะสังคมในโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนเปรียบเป็นบ้านแห่งที่สองของเด็กที่จะเข้ามาศึกษาวิชาความรู้ ดังนั้น โรงเรียนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญแห่งหนึ่งที่สามารถส่งผลกระทบต่ออารมณ์ของเด็ก รongมาจาก การเลี้ยงดูของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง เมื่อเด็กเข้าสู่โรงเรียน สภาพแวดล้อมก็จะแตกต่างจากที่บ้าน เด็กต้องพบกับบุคคลที่ไม่ใช่พ่อแม่หรือคนที่เคยเลี้ยงดูมาก่อน โดยเฉพาะครูซึ่งเปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมอันสำคัญยิ่งสำหรับเด็ก (กาญจนา คุณรังสีสมบูรณ์, 2543) ปัจจุบันเด็กวัยเรียนอยู่ในโลกแห่งการแข่งขัน ทั้งด้านการเรียน และทางสังคม เด็กบางคนขาดความรักความเข้าใจจากครอบครัว หลายคนต้องออกจากโรงเรียนเพราะมีปัญหาทางอารมณ์และมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรง เด็กบางคนเครียดในเรื่องการเรียน เรียนไม่ดีและไม่มีความสุข (อุสา สุทธิสาคร, 2544) เด็กบางคนมีปัญหาด้านอารมณ์ที่รุนแรงและจัดการกับปัญหาทางอารมณ์ไม่ได้ จึงตัดสินใจฆ่าตัวเองหรือทำร้ายผู้อื่น ดังเช่นที่เป็นข่าวปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์โทรทัศน์ที่น่าเสนาสภาพของเด็กทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถป้องกันแก้ไขได้ (เทอดศักดิ์ เดชคง, 2545) ซึ่งเซียร์สและคณะ (Sear et. al, 1957 อ้างใน Strongman, 1973) ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องความก้าวร้าวว่าเป็นอารมณ์ที่แสดงออก โดยการตั้งใจที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับความเจ็บปวดหรือพบว่าความวิตกกังวล มีความสัมพันธ์กับการถูกลงโทษ ซึ่งต่อไปความวิตกกังวลจะกลายเป็นการเก็บกดพฤติกรรมเพื่อเป็นการลดความวิตกกังวล

ดังนั้น ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาทางอารมณ์ที่แสดงออก เป็นพฤติกรรมออกสู่ภายนอก หรือพฤติกรรมที่เก็บกดไว้ภายในก็ตาม ทั้งสองลักษณะนี้ควรได้รับการปรับปรุงหรือพัฒนาให้ดีขึ้น เพราะถ้าปล่อยไว้จะทำให้เด็กไม่สามารถปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุขและให้ดีขึ้น และท้ายที่สุดอาจทำให้เกิดปัญหาทางพฤติกรรม และปัญหาทางอารมณ์ถึงขั้นต้องได้รับการบำบัดรักษา ปัญหาทางอารมณ์ มีการแสดงออกเช่นก้าวร้าวสาเหตุเนื่องมาจากขาดความอบอุ่นในครอบครัว มีภาวะ

เครียดมาก เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่มีการแข่งขันกันสูง และการเรียนไม่ดี การทำร้ายตนเอง การทำร้ายผู้อื่นและการฆ่าตัวตาย เนื่องมาจากความฉลาดทางอารมณ์ที่ต่ำกว่าปกติ (กรมสุขภาพจิต, 2543)

จากสถิติของผู้มารับบริการในแผนกผู้ป่วยนอกของสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น ช่วงระยะเวลา 1 ปี (ตุลาคม 2545 – กันยายน 2546) พบว่า มีผู้ป่วยเด็กและวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานครในกลุ่ม อายุ 6–20 ปี จำนวน 4,722 คน ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นเด็กที่มีปัญหาพฤติกรรมและอารมณ์ถึงร้อยละ 33.72 โดยวินิจฉัยว่าเป็นความผิดปกติทางอารมณ์ (mood affective disorder) อาการทางระบบประสาทที่สัมพันธ์กับความเครียดและอาการทางกายที่เกิดจากปัญหาทางจิตใจ (neurotic stress – related and somatoform disorders) และความผิดปกติทางอารมณ์และพฤติกรรม (behavior and emotion disorders with childhood and adolescence) เป็นจำนวนร้อยละ 1.5, 6.27 และ 25.74 ตามลำดับ (กรมสุขภาพจิต, 2543) และกาญจนา คุณรังสีสมบูรณ์และคณะ (2543) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเข้าปัญหาและความสามารถทางอารมณ์ของนักเรียนระดับประถมศึกษาในเขตจังหวัดเชียงใหม่ที่มีปัญหาการเรียนในปีการศึกษา 2543 พบว่าเด็กวัยรุ่นมีปัญหาทางด้านอารมณ์จำนวน 51 คน จากการสำรวจเด็กจำนวนทั้งหมด 494 คนคิดเป็นร้อยละ 10.32

การที่เด็กควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ก้าวร้าวสูง มักใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาทำให้ไม่สามารถสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotion Quotient) ที่จะช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และมีความสุขยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมและถ้า ความฉลาดทางอารมณ์ไม่ดีจะทำให้เด็กถูกรอบงำได้ง่าย ไม่ยินดียินร้ายต่ออารมณ์หรือทำเป็น ละเลยไม่สนใจเพื่อบรรเทาการแสดง ปัญหาเหล่านี้แม้ว่าจะรักษาได้ก็ตาม แต่ก็เป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ทางที่ดีควรมีการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าวโดยการพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กเป็นผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูง ซึ่งจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงวัยต้นของชีวิตคือ เด็กวัยรุ่น เด็กวัยรุ่นในช่วงอายุ 6–11 ปี เป็นช่วงของการเริ่มต้นในการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งพ่อแม่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเด็ก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระเบียบวินัย ความรับผิดชอบหรือเรื่องอื่นๆ เมื่อเด็กโตขึ้นเข้าโรงเรียน ช่วงนี้จะเป็นที่เริ่มต้นที่เด็กจะได้รับการดูแลเพิ่มขึ้น โดยครูซึ่งเป็นบุคคลนอกครอบครัว พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีภาระหน้าที่หลักในการพัฒนาเด็ก มีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมกับครูประจำชั้น หรือครูแนะแนว ในการร่วมกันพัฒนาให้เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์ที่ดี เพื่อป้องกันปัญหาทางด้านอารมณ์ และปัญหาพฤติกรรมของเด็ก ที่สำคัญคือ เมื่อเด็กไม่มีปัญหาทางอารมณ์แล้ว จะทำให้เด็กมีการใช้ศักยภาพทางเข้าปัญหาได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้เด็กมีการเรียนรู้ที่ดี ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จด้านการศึกษาและ

เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีความฉลาดทางอารมณ์ ที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้อย่างมีความสุข (Lampert & Davis , 1997)

ความฉลาดทางอารมณ์ของคนทุกคนนั้นติดตัวตั้งแต่ออยู่ในครรภ์ของมารดา เมื่อเติบโตมาก็มีระดับของความฉลาดทางอารมณ์ ที่แสดงให้เห็นได้จากสภาวะทางอารมณ์ต่างๆ อาทิ รัก โลภ โกรธ หลง ดีใจ เสียใจ อิจฉา กลัว โดยแท้จริงแล้วความฉลาดทางอารมณ์ไม่ใช่ของใหม่ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมเทศนาอธิบายไว้ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล (กรมสุขภาพจิต, 2546) สิ่งที่จะเป็นเครื่องมือให้พ่อแม่ผู้ปกครองและครูได้รู้และเข้าใจถึงระดับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก เพื่อร่วมกันพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการของความฉลาดทางอารมณ์ที่ดี คือแบบวัดหรือแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กในต่างประเทศมีแบบวัดความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กอายุ 7-18 ปี ของ บาร์ออนและพาร์กเกอร์ (Bar-On & Parker, 1998) ซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลายส่วนในประเทศไทยสำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ได้ใช้แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิตในแต่ละช่วงวัยของเด็กและนำไปใช้วางแผนในการพัฒนาจุดด้อยและส่งเสริมจุดดีให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

การศึกษาเรียนรู้และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันของเด็กวัยเรียนกับการมีสมอง และมีความคิดความอ่านที่ปราดเปรื่องนั้น แม้จะเชื่อได้ว่าเด็กวัยเรียนที่เก่งเหล่านี้ จะเรียนได้อย่างประสบความสำเร็จ สามารถเลือกทำงานในตำแหน่งที่ดีและเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไปในอนาคต แต่ความเก่งก็ทำให้หลักประกันได้ว่า คนเก่งสมองเก่งคิดจะประสบความสำเร็จในชีวิตเสมอไป (วิทยา นาควัชระ, 2544) สำหรับ เทอดศักดิ์ เดชคง (2545) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ในโลกของความจริง การที่เด็กวัยเรียนจะเรียนดี มีอนาคตที่ดี นอกจากความสามารถทางวิชาการแล้วยังต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ อีกมาก โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยสิ่งรุมเร้าที่มีอยู่มาก พบว่าเด็กจำนวนไม่น้อยที่เผชิญปัญหาทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกจนทำให้เสียโอกาสทางการศึกษาไปอย่างน่าเสียดาย เช่น ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยเรียน หรือ ปัญหาด้านพฤติกรรมอื่นๆ ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้มีที่มาจากความอ่อนแอทางปัญญา แต่มาจากความอ่อนแอทางอารมณ์ที่ไม่สามารถรู้เท่าทันและจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นได้

ดังนั้น การจะส่งเสริมหรือศึกษาเฉพาะเด็กวัยเรียนที่มีแต่ความเก่งทางด้านเชาว์ปัญญาอย่างเดียวในปัจจุบันนั้นไม่ได้แล้วเพราะในสังคมปัจจุบันเด็กวัยเรียนที่เป็นอนาคตของชาติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและส่งเสริมหรือแม้แต่การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ให้ควบคู่กับความฉลาดทางเชาว์ปัญญาของเด็กวัยเรียนของไทยเราเพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ในปัจจุบันดังคำกล่าวที่ว่า เด็กวัยเรียนยุคปัจจุบันจะต้อง ดี เก่ง และมีความสุข จึงจะเป็นคนโดยสมบูรณ์ (กรมสุขภาพจิต, 2546)

ความฉลาดทางอารมณ์ หรือ EQ (Emotional Quotient) ได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบันทั้งในกลุ่มนักวิชาการและบุคคลทั่วไป เนื่องจากความตึงเครียดในการดำเนินชีวิตยุคปัจจุบันทำให้บุคคลเริ่มหันมาตระหนักถึง ความสำคัญของภาวะอารมณ์ที่มีผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น การที่จะพัฒนาการศึกษาหรือพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญทัดเทียมอารยะประเทศนั้น จำเป็นต้องรู้จักและเข้าใจเด็กวัยเรียน นักเรียน นักศึกษา และเข้าใจปัญหาให้ลึกซึ้งก่อน เช่น ปัญหาเสพติด ปัญหาการตั้งครรภในวัยเรียน หรือ ปัญหาด้านพฤติกรรมอื่นๆ ปัญหาเหล่านี้ ไม่ได้มีที่มาจากความอ่อนแอทางปัญญาแต่มาจากความอ่อนแอทางอารมณ์ที่ไม่สามารถรู้เท่าทันและจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นได้ ดังนั้น การที่จะส่งเสริมหรือศึกษาเฉพาะเด็กวัยเรียนที่มีแต่ความเก่งทางด้านเชาว์ปัญญาอย่างเดียวในปัจจุบันนั้นคงจะไม่เพียงพอ สำหรับเด็กวัยเรียนเพราะในสังคมปัจจุบันเด็กวัยเรียนที่เป็นอนาคตของชาติจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องส่งเสริมและพัฒนา ความฉลาดทางอารมณ์ให้ควบคู่กับความฉลาดทางเชาว์ปัญญาของเด็กวัยเรียน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ว่าเด็กวัยเรียนยุคปัจจุบันจะต้อง ดี เก่ง และมีความสุข จึงจะเป็นคน โดยสมบูรณ์

ผู้ศึกษาในฐานะนักวิชาการของกรมสุขภาพจิตเห็นความสำคัญของการส่งเสริมให้เด็กวัยเรียนมีความฉลาดทางอารมณ์ที่ดี จึงมีความสนใจที่จะศึกษากลุ่มของเด็กวัยเรียนตอนต้นในจังหวัดเชียงใหม่ ว่ามีระดับคะแนนความฉลาดทางอารมณ์เป็นอย่างไร อีกทั้งสนใจว่าระดับคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กในเขตเมือง เขตกึ่งเมืองและเขตชนบทเป็นอย่างไร

เนื่องจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์กลางรวมของประชากรที่มาจากหลากหลายพื้นที่ทั้งจังหวัดรวมกัน เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปใช้พัฒนากิจกรรม การส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงเพื่อเป็นการวางรากฐานการพัฒนาคุณภาพของเด็กวัยเรียนอายุ 6-11 ปี ให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อวัดและประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กวัยเรียนในเขตเมือง เขตกึ่งเมืองและเขตชนบทของจังหวัดเชียงใหม่

คำถามการศึกษา

เด็กวัยเรียนในเขตเมือง เขตกึ่งเมือง และเขตชนบทที่มีความฉลาดทางอารมณ์เป็นอย่างไร

นิยามศัพท์

1. **เด็กวัยเรียน** หมายถึง เด็กที่มีอายุ 6-11 ปี และกำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาของเขตเมือง เขตกึ่งเมืองและเขตชนบท ในจังหวัดเชียงใหม่ ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2547 ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ โรงเรียนพุทธนิโสภณ โรงเรียนวัดเวฬุวัน โรงเรียนบ้านปากเหมือง โรงเรียนไทยรัฐวิทยา (บ้านหนองอาบช้าง) และ โรงเรียนชุมชนศรีจอมทอง

2. **ความฉลาดทางอารมณ์** หมายถึง ความสามารถในการรู้จัก ดูแลและจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้สอดคล้องกับวัย มีจริยธรรม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ประเมินจากความสามารถด้านหลัก 3 ด้าน ได้แก่

ด้านดี ประกอบด้วย การควบคุมอารมณ์ ใส่ใจและเข้าใจอารมณ์ผู้อื่น และการยอมรับผิด
ด้านเก่ง ประกอบด้วย ความมุ่งมั่นพยายาม การปรับตัวต่อปัญหา และกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม

ด้านสุข ประกอบด้วย ความพอใจในตนเอง รู้จักปรับใจ และรื่นเริงเบิกบาน
ประเมินได้จากแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์เด็กอายุ 6-11 ปี ของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

3. **เขตเมือง** หมายถึง ชุมชนที่มีผู้อาศัยหนาแน่น เป็นศูนย์กลางของความเจริญต่างๆ การคมนาคมสะดวก มีลักษณะครอบครัวขนาดเล็ก มีสถานศึกษาในทุกระดับชั้นทั้งของรัฐและเอกชน มีรายได้และรายจ่ายสูง ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย มีโรงงานอุตสาหกรรมและบริการต่างๆ ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยมากมักจะติดต่อกันด้วยตำแหน่ง หน้าที่การงาน ในการศึกษาครั้งนี้โรงเรียนในเขตเมือง หมายถึง โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ โรงเรียนพุทธนิโสภณ

4. **เขตกึ่งเมือง** หมายถึง ชุมชนที่มีผู้อาศัยหนาแน่นเป็นบางส่วน คนในชุมชนเมืองอพยพมาอยู่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น อยู่ติดเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ๆ ปัจจุบันมีสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ได้รับวิทยาการสมัยใหม่ต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อชุมชนเป็นอันมาก มีความเจริญ

ทางด้านวัตถุประสงค์และวิชาการตามหลักความมีเหตุผลและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มากขึ้น ในการศึกษารั้งนี้ โรงเรียนในเขตกิ่งเมือง หมายถึงโรงเรียนวัดเวฬุวัน โรงเรียนบ้านปากเหมือง

5. **เขตชนบท** หมายถึง ชุมชนที่มีคนอาศัยอยู่น้อยหรือเบาบาง เป็นเขตนอกเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ๆ มีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ประชากรในชนบทโดยทั่วไปมีการศึกษาก่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภาคบังคับ สังคมชนบทส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีอาชีพการทำนา ในการศึกษารั้งนี้โรงเรียนในเขตชนบท หมายถึงโรงเรียนไทยรัฐวิทยา (บ้านหนองอาบช้าง) และโรงเรียนชุมชนศรีจอมทอง

ขอบเขตของการศึกษา

เป็นการศึกษาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กวัยเรียนที่มีอายุ 6 - 11 ปี และกำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาทั้งในเขตเมือง เขตกิ่งเมืองและเขตชนบทของภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2548 ถึง เดือนมีนาคม 2548

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทราบระดับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กวัยเรียนในเขตเมือง เขตกิ่งเมืองและเขตชนบท
2. ทราบถึงความสามารถทางด้านอารมณ์ ทั้ง 9 ด้านของเด็กวัยเรียนในแต่ละเขต